

TAŞNAK ERMENİSTAN'IN 1920'DEKİ ÇÖKÜŞÜ VE NİKOL PAŞİNYAN'IN REJİMİNİN 2020'DEKİ BOZGUNU

Maxime GAUIN

Analiz No : 2020 / 40

13.11.2020

Tarih hiçbir zaman tam anlamıyla tekerrür etmez, ancak Ermenistan Cumhuriyetinin (o dönemde Ermeni Devrimci Federasyonu-EDF/Taşnak Partisi tarafından yönetilmekteydi) Kemalist ordu karşısındaki çöküşü ile Nikol Paşinyan tarafından yönetilen rejimin Azerbaycan silahlı güçleri karşısındaki süregelen bozgunu arasındaki devamlılık unsuru dikkat çekicidir.

Her iki durumda da bütün barış ve uzlaşma teklifleri Erivanda iktidarda olan kabineler tarafından reddedilmiştir. Esas fark, 1920deki savaş bu retten bir yıldan kısa bir süre sonra patlak vermiş, 2020de ise savaş yirmi-altı yıl sonra patlak vermiştir. 1920nin ilk yarısı sırasında Kazak aydını Mustafa Tcholak ile Kafkasyanın makul düşünen Ermenileri Türk-Ermeni sınırı için bir uzlaşma bulmaya çalışmışlardır. EDF kabinesi onları dinlemeyi reddetmiştir, zira Avrupa devletlerinden ve/veya ABDden destek beklemiştir. Ancak bu beklentinin aksine; hem İngiliz kabinesi hem de bizzat İngiliz Ermeni taraftarları Ermenistan üzerinde İngiltere mandası kurulmasını ihtimalini reddetmiş[1] ve 1919 kadar erken bir tarihte ise Harbord raporu Amerikan mandası konusunda umut verici bir açıklamada bulunmamıştı.[2] Benzer bir şekilde, 1992den 2020ye kadar bütün barış girişimleri başarısızlığa uğramıştır. Türk ve Azerbaycanlı müzakereciler böylesi beklentilerin esasen yanlış oldukları konusunda uyarıda bulunmuşlardır, ancak bu uyarıları sonuçsuz kalmıştır.[3] 1920nin ortasındaki yeni girişimler de başarısızlığa uğramıştır, zira Erivanın Sevr Antlaşmasının bir bütün olarak uygulanışı konusundaki ısrarı bu girişimleri boşa çıkarmıştır.[4] Benzer şekilde, 1992deki arabuluculuk girişimleri (veya sözde girişimleri) işgalci Ermeni güçlerinin ilerleyişini herhangi bir şekilde yavaşlatmamış ve 1994ten sonraki bütün barış planları ya bir kenara itilmiş ya da bariz bir biçimde reddedilmiştir. Özellikle 2007de sunulan Madrid İlkeleri Ermeni hükümeti tarafından 2009da teorik olarak kabul edilmiş, fakat 2020de Bay Paşinyan tarafından terk edilmiştir.

Demografi meselesi kayda değer ortak noktalar sunmaktadır. 1919-1920 arasında, Ermeni milliyetçileri hayal ettikleri (Karadenizden Akdenize kadar uzanan) Ermenistanın

Müslüman çoğunluğa sahip olacağını ve bunun sonucu olarak başarısızlığa mahkum olduğu konusunda uyarılmışlardır, ancak bu uyarıya kulak asılmamıştır.[5] 2020de, yani bu son günlere kadar, bu milliyetçilerin varisleri (özellikle de EDF) demografisi azalan bir devletin (Ermenistanın resmi istatistiklerine göre ülkenin üç milyondan az nüfusu vardır) daha zengin ve büyük nüfuslu (neredeyse on milyon) bir komşuya her zaman meydan okuyabileceğine inanmışlardır. Her iki durumda da Ermenistanın kapasitesine olduğundan fazla değer biçilmesi Ermenistanda ve yurtdışındaki liderlikteki derin ırkçılıktan kaynaklanmaktadır: 1920de[6], 2020de olduğu gibi, Ermeni milliyetçi ideolojisinin özü Aryan ırkının üstünlüğünü savunan bir ırkçılıktır. Nazi savaş suçluları Garegin Nejdeh ile Drastamat Dro Kanayan bugünün Ermenistanında saygı görmekle kalmamakta[7], Nejdehin siyasi yazıları hükümetin resmî ideolojisi olarak masrafları hükümet tarafından karşılanarak yeniden basılmaktadır. EDF tarafından hükmedilen Ermenistan Cumhuriyetinin Azerbaycan ordusu değil de Türk ordusu tarafından yenilgiye uğratıldığı doğrudur, ancak Erivanın 1919-1920 arasında (halihazırda Azerbaycanın bir parçası olan) Karabağı ele geçirmedeki ısrarı bu iki Kafkas cumhuriyetini zayıflatmıştır.[8]

1920de Ermenistan, Amerikalı Başkan Woodrow Wilsonın tahkimi ile Ermenistana verilmesi vaat edilen bölgeleri ele geçirme girişimi başlatmıştır. Bu girişim yıkıcı bir Türk karşı-saldırısına yol açmıştır. Ermeni istihbaratının böylesine bir askeri operasyonu yürütmek konusundaki Türk kapasitesini tamamen hafife almasından dolayı, bu hiç beklenmedik bir gelişme olmuştur.[9] Temmuz[10] ile Eylül 2020de, Ermeni silahlı güçleri 2019da hazırlanan doktrini uygulamaya çalışmışlardır: Yeni topraklar için yeni bir savaş.[11] Sivillere karşı cinai şiddet konusunda iki dönem arasında fark vardır: 27 Eylül 2020den bu yana Azerbaycan şehirlerine karşı Ermeni saldırıları yaklaşık 83 kişinin hayatına mal olmuştur; oysa 1920nin sadece yaz ve ilkbahar aylarında EDF kabinesinin etnik temizlik politikası on binlerce insan katledilmesine sebep olmuştur.[12] Ancak, bu fark büyük ölçüde şu sebepten kaynaklanmaktadır: Ermenistanda artık Azerbaycanlı bulunmamaktadır,[13] sadece birkaç yüz Kürt geriye kalmıştır, ki onların da sadece PKKyı desteklediklerinden ötürü varlıklarının devam etmesine izin verilmektedir. İşgal edilen bölgelerdeki Azerbaycanlılar, Hocalı örneğinde olduğu gibi bariz bir şekilde katledildikleri durumların dışında, 1992-1993 arasında bölgeden kovulmuşlardır.

1920 ve 2020de Moskova başka meseleler ile ilgilenmiştir/ilgilenmektedir: 1920de Polonyalı karşı-saldırıları ile General Pyotr Wrangelin Beyaz Ordusu;[14] 2020de ise COVID-19 pandemisi, Kırımın yasadışı ilhakı sebebinden ötürü uygulanan uluslararası yaptırımlar ve Ukrayna ile devam eden çatışma. Ancak, Moskovanın endişelerinin ciddiyeti 2020de daha azdır ve Rus hükümeti günümüzde Ermenistana önemli ölçüde askeri destekte bulunmaktadır, ki bu desteğe masrafsız silah tedariki ve paralı askerler dahildir. Bununla birlikte, Rusyanın doğrudan müdahale yoktur. Geçmişle olan bu devamlılık, İranın (1920nin aksine) 2020deki, yani günümüzdeki desteği ile telafi edilememektedir, zira molla rejimi önemli ölçüde iç sorunlarla karşı karşıyadır. Bunların arasında etnik Azerbaycanlıların öfkesi ciddi bir meseledir.

Rus meselesi bir diğer ortak noktanın ele alınmasına sebebiyet vermektedir. 1919da, Paristeki Ermeni Ulusal Heyeti tarafından sunulan toprak iddialarının az sayıdaki Fransız savunucuları arasında olan Paul Poulgy; Fransa, Rusya, İngiltere ve ABDye tutarlılığa ve

sürekliliğe fazlasıyla önem veren biçimde sunulan peş peşe taleplerden ötürü Ermeni heyetini sevdalıya [müşteriye] ihtiyaç duyan bir yüksek sosyete hayat kadınına benzetmiştir.[15] Ekim 2020de ise Bay Paşinyan; Rusyadan, Fransadan, NATOdan, ABDden ve hatta Birleşik Arap Emirliklerinden bile yardım talebinde bulunmuştur, ancak her seferinde bu talepler sonuçsuz kalmıştır. ABDde ve daha az bir oranda Avrupa ülkelerinde Ermenistanın Hıristiyan kimliği vurgulanmaktadır. Bu vurgu; Ermeni Apostolik (Gregoryen) Kilisesinin Ermenistandaki resmi konumunu diğer Hıristiyan kiliselerin dini özgürlüğünü engellemek ve hatta gençliğe, öğretimin kısmen Ermeni kilisesinin hiyerarşisi denetimi altında olması dolayısıyla, Katolik karşıtı duygular öğretmek için kullandığı gerçeğine rağmen yapılmaktadır.[16]

Nihayetinde, 1920de olduğu gibi 2020de de beceriksiz bir yönetim tarafından genişlemeci politikaların Ermeni halkın refahı pahasına izlendiği açıktır. Eski dönemde Amerikan hükümeti tarafından dağıtılan yardımdan sorumlu olan Herbert Hoover, anılarında Ermeni Cumhuriyetinin bir hükümetin gölgesi kadar bile olamadığını gözlemlemiştir. Konuyla ilgili olarak Hoover şunları belirtmiştir:

> Sözde bakanların bir atom kadar bile idari deneyimleri yoktu. Onlar ya becerisiz ya da yolsuzlardı ve birkaç haftada bir yeni bir kabine oluşturulmasına sebep olan çeşitli politikalara göre hareket ediyorlardı. Hepsi, Cumhurbaşkanı dahil, sorunlarının karşısında tamamen afallamış ve çaresizdiler. Eğer herhangi birisi insani keder, entrika, savaş, katliam, beceriksizlik ve namussuzluk konusunda bir tez için malzeme isterse, bizim Amerikalı yetkililerin [hazırladığı] yığınlarca rapor arasında bol kaynak malzemesi bulabilir.[17]

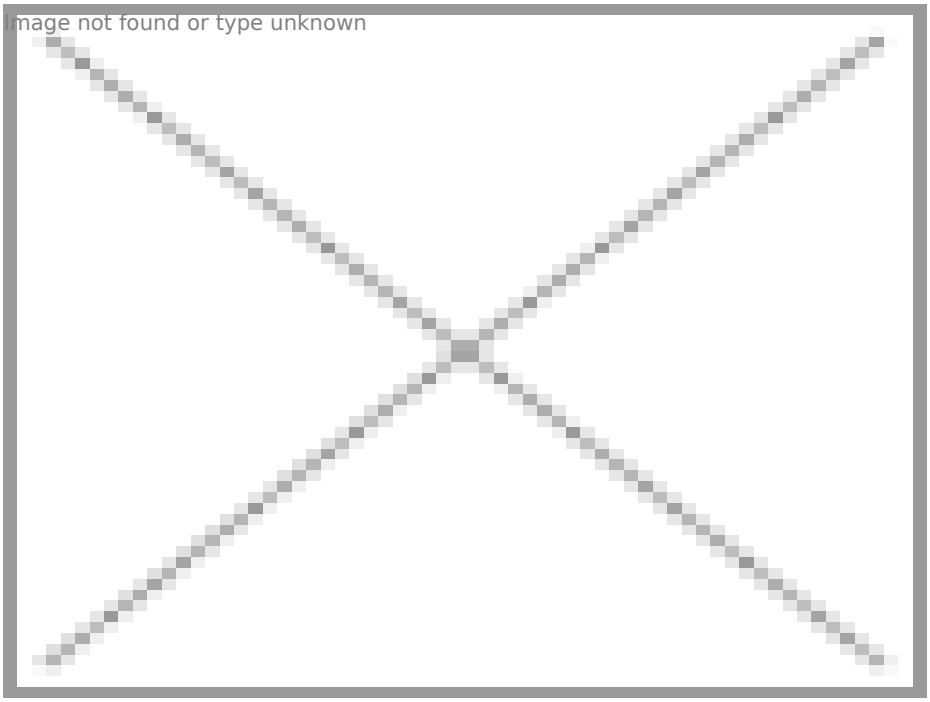
Ezici Türk karşı-saldırısının arifesinde; Tiflisteki Fransız Başkonsolos Louis Nettement ise Ermenistana bir seyahatinden sonra maliye, ordu, sanayi ve ticaretin hiçbir şekilde var olmadığını raporlamıştır.[18] COVID-19 krizinin Ermeni kabinesi tarafından felaket bir şekilde yönetilmesi veya daha da beteri, işgal edilen topraklardaki yasadışı faaliyetlerin boyutu,[19] bir asır sonrasında Erivanın liderliğinde kayda değer bir gelişmenin olmadığını göstermektedir.

Bütün bunlara rağmen iki farkın not edilmesi gerekmektedir: Ermeni Diasporasının Ermenistanı işgal edilmiş topraklara bağlayan yolların yapılmasına maddi desteği ve Erivandaki sert tutumluları uzlaşmayı göze alan herkese karşı desteklemedeki son derece önemli rolü ve, bu bağlamda, Karabağlı Ermenilerin, özellikle Ermenistanı 1998den 2018e kadar yöneten Robert Koçaryan ile Serzh Sarkisyanın rolü.

Ancak, bu farklar Ermenistanın süregiden yenilgisininin 2020de 1920den daha geniş olacağı bakımından kayda değerdir:** Bu sefer geçmişe nazaran daha fazla kaybeden (bir önceki paragrafta bahsedilen Ermeni milliyetçi gruplar; Rusya; İran) ve daha fazla kazanan (Azerbaycan, Türkiye, İsrail) olacaktır.

**Kapak resmi: 1919 Paris Barış Konferansı sırasında Birleşik Ermeni Heyeti tarafından sunulan Ermenistan Haritası, kaynak: https://archive.org/details/armenianquestion00pari/page/n5/mode/2up*

***Bu makale, AVİM tarafından 30 Ekim 2020de İngilizce olarak yayınlanan bir makalenin çevirisidir. Bu Türkçe çeviri AVİM Çevirmeni Ahmet Can Öktem tarafından yapılmıştır.*

Bir Erivan metro istasyonunda sergilenen; Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan ve İran topraklarını Büyük Ermenistanın parçası olarak gösteren bir harita

[1] Akaby Nassibian, *Britain and the Armenian Question*, 1915-1923, London-Sydney: Croom Helm, 1984, s. 116-119 ve 142-143.

[2] Seçil Karal Akgün, The General Harbord Commission and the American Mandate, in George S. Harris and Nur Bilge Criss (ed.), *Studies in Atatürks Turkey. The American Dimension*, Leyden-Boston: E. J. Brill, 2009, s. 55-82; James G. Harbord, Conditions in the Near East. Report of American Military Mission to Armenia, Washington: Government Printing Office, 1920.

[3] Moustafa Tchokay Oghly, « Entre Arméniens et musulmans », *Orient et Occident*, 15 janvier 1923, s. 62-71.

[4] Alexandre Khatissian, *Éclosion et développement de la République arménienne*, Athènes : Publications de la F.R.A. Dachnaktsoutioun, 1989, s. 229-241.

[5] Avetis Aharonian, From Sardarapat to Sèvres and Lausanne. A political Diary Part I, *Armenian Review*, XV-3, Autumn 1962, ss. 5-6 ; « LEmpire arménien », *Le Temps*, 28

février 1919, s. 1 ; Le ministre des Affaires étrangères au ministre de la Guerre, 1er mars 1919, Archives du ministère des Affaires étrangères, La Courneuve, microfilm P 16671 ; P. C., « La débâcle arménienne et ses causes », *LOpinion*, 27 novembre 1920, s. 599-600.

[6] Bertha S. Papazian, *The Tragedy of Armenia. A Brief Study and Interpretation*, Boston-Chicago: The Pilgrim Press, 1918, s. 8, 23 ve 43; Kourken Tahmazian, *Turcs et Arméniens. Plaidoyer et réquisitoire*, Paris : Imprimerie H. Turabian, 1919, s. 45 ; Mikaël Varandian, *LArménie et la question arménienne*, Laval: Imprimerie G. Kavanagh & Cie, 1917, ss. 14-15 ve 23-24 ; Mikaël Varandian, *Le Conflit arméno-géorgien et la guerre du Caucase*, Paris : Imprimerie Flinikowski, 1919, s. 32, 69 ve 100-101 ; Vartan Malcolm, The Armenians in America, Boston-Chicago: The Pilgrim Press, 1919, s. 7-8.

[7] Sonentz: In Memory of General Dro, *The Armenian Weekly*, 16 November 2017, https://armenianweekly.com/2017/11/16/sonentz-general-dro/ ; Garegin Nzhdehs Statue to Be Erected in Bulgaria, *The Armenian Weekly*, 26 January 2018, https://armenianweekly.com/2018/01/26/garegin-nzhdeh-statue-erected-bulgaria/ ; Pashinyan, Aliyev Spar Over Karekin Njdeh, *Asbarez*, 11 October 2019; Edmond Y. Azadian, A Deadly Dilemma, *The Armenian Mirror-Spectator*, 5 Aralık 2019, https://mirrorspectator.com/2019/12/05/a-deadly-dilemma/ ; Maayan Jaffe-Hoffman, « At Auschwitz liberation tribute, Israel should study tale of two monuments », *The Jerusalem Post*, 21 January 2020, https://www.jpost.com/opinion/at-auschwitz-liberation-tribute-israel-should-study-tale-of-two-monuments-614769

[8] Audrey Altstadt, *The Azerbaijani Turks. Power and Identity under Russian Rule* , Stanford: Hoover Institution Press, 1992, ss. 96-105; Kamala Imranli-Lowe, The Paris Peace Conference and the Armenian arguments on Garabagh, *Central Asian Survey*, XXXIV-2, 2015, s. 219-236.

[9] Kemal Atatürk, *Discours du Ghazi Mustafa Kemal, président de la République de Turquie,* Ankara : Centre de recherches Atatürk, 2013, ss. 429-430 ; Richard G. Hovannisian, *The Republic of Armenia*, vol. IV, Berkeley-Los Angeles-London: University of California Press, 1996, s. 184-192.

[10] Gil Mihaely, « Incident au Caucase du Sud : tout pointe vers lArménie », *Causeur.fr* , 17 juillet 2020, https://www.causeur.fr/azerbaidjan-armenie-crise-tovuz-179353

[11] Territories for peace replaced with New war-new territories formula defense minister, *Armedia*, 30 March 2019, https://armedia.am/eng/news/69540/territories-for-peace-replaced-with-new-war-new-territories-formuladefense-minister.html ; Carlotta Gall, Roots of War, *The New York Times*, 27 October 2020, https://www.nytimes.com/2020/10/27/world/europe/armenia-azerbaijan-nagorno-karabakh.html

[12] « Les musulmans en Arménie », *Le Temps*, 25 juillet 1920, s. 4.

[13] « URSS : lévacuation des villages azéris dArménie », *Le Monde*, 5 janvier 1989, https://www.lemonde.fr/archives/article/1989/01/05/urss-l-evacuation-des-villages-azeris-d-armenie-ils-etaient-la-depuis-trois-cents-ans-nous-depuis-trois-mille-ans-disent-les-armeniens_4117733_1819218.html

[14] Thomas Fiddick, *Russias Retreat from Poland, 1920 From Permanent Revolution to Peaceful Coexistence*, London : Palgrave MacMillan, 1990; Jonathan Smele, *The Russian Civil Wars. 1916-1926*, Oxford-New York: Oxford University Press, 2015, s. 166-171.

[15] Paul Poulgy, « Le différend franco-arménien en Cilicie Les hommes de plâtre », *La France extérieure*, 10 avril 1919.

[16] https://www.state.gov/reports/2017-report-on-international-religious-freedom/armenia/

[17] Herbert Hoover, *The Memoirs of Herbert Hoover*, volume I, *Years of Adventure, 1874-1920*, New York: The MacMillan Company, 1951, s. 387.

[18] Louis Nettement, LArménie. Notes de voyage, 6 septembre 1920, AMAE, P 16674.

[19] https://www.narcokarabakh.net/en/

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: GAUIN, Maxime. 2026. "TAŞNAK ERMENİSTAN'IN 1920'DEKİ ÇÖKÜŞÜ VE NİKOL PAŞİNYAN'IN REJİMİNİN 2020'DEKİ BOZGUNU." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2020 / 40. Kasım 13. Erişim Kasım 08, 2026. https://www.avim.org.tr/tr/Analiz/TASNAK-ERMENISTAN-IN-1920-DEKI-COKUSU-VE-NIKOL-PASINYAN-IN-REJIMININ-2020-DEKI-BOZGUNU

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır